لە سەنگەرگیریەوە بەرەو سازان[1]

SAP:s genombrott

شکۆفەی پارتی سۆسیالدیموکراتی کرێکاریی سوێد (SAP)

کاتێك کە سۆسیالدیموکراتەکانی سوێد لە هەڵبژاردنی ساڵی ١٩٩١ دا دەستەڵاتی حوکمەتیان لە کیس چوو ئەوە لە ساڵی ١٩٢٨ ـ ەوە یەکەم جار بوو کە پارتی لە هەڵبژاردنێکی گشتییدا ٤٠٪ (چل لە سەد) کەمتری دەنگەکان وەدەست بهێنێت. ئەمڕۆ گەلێك کەس هەن دەپرسن کە ئاخۆ ئەو دۆڕاندنە لەو هەڵبژاردنەدا بریتی بێت لە کۆتایی سەردەمێك، یاخود ئەگەر پارتی سۆسیالدیموکراتی کریکاریی سوێد (SAP) بتوانێت دووبارە ببێتەوە بە هێزێکی سیاسیی سەرەکیی لە سوێد. لێتوێژینەوەیەکی مێژوویی ناتوانێت وەڵامی پرسیارێکی وا بداتەوە. جۆرێك لە کۆمەك بۆ وەڵامی ئەو پرسیارە کە ڕەنگە دەستمان بکەوێت کاتێك کە سەبارەت بە ئاییندە بیردەکەینەوە ئەوەیە ئەگەر بتوانین باشتر تێبگەین کە ئەم سەردمە مێژووییە تایبەتیە چۆن دروست بوو. ئەم لێتوێژینەوەی من سەبارەت بەوەیە: شکۆفەی پارتی سۆسیالدیموکراتی کرێکاریی سوێد وەك پارتێکی لە حوکمەتدا بوو.
لە مانگی پێنجی ساڵی ١٩٣٣ دا حوکمەتێکی کەمینەی سۆسیالدیموکراتیی پاش گفتوگۆی درێژ توانی لەسەر سیاسەتی ئابووریی لەگەڵ یەکێك لە پارتە بورژواییەکاندا، کۆمەڵەی جووتیاران، بگاتە ڕێککەوتنێك. بڕیارەکە سازشێك بوو کە تیایدا جووتیارەکان ڕازی بوون بەوەی کە کرێکارانی بێکار بارودۆخی باشتریان هەبێت بەرانبەر بەوەی کە سۆسیالدیموکراتەکان پشتگیریی لە کشتوکاڵکاران بکەن. گرووپێك لە ناو پارتی بیری ئازاددا (کە ساڵی ١٩٣٤ لەگەڵ پارتێکی لیبرالی دیکەدا فۆڵکپارتیەت Folkpartiet ـ یان دامەزراند) کەوتە دژایەتی خەتی پارتەکەی خۆی و چووە ڕیزی "ڕێککەوتننامەی نەهێشتنی قەیرانەوە krisuppgörelsen"[2].
تا ئەم سازانە سۆسیالدیموکراتەکان (لە پاش ئەوەی کە لە هەڵبژاردنی ١٩٣٢ دا هێزیان بە خۆیاندا هاتەوە) بە ساکی بەستراوەوە حوکمیان دەکرد، و هەمیشە لە ئامادەباشییدا بوون حوکمەت بە جێبهێڵن ئەگەر بێت و پارتە بورژواکان بکەوتنایە سەنگەرێکی هاوبەشەوە. لەو ڕێککەوتنەوە بۆ نەهێشتنی قەیران، سۆسیالدیموکراتەکان، هەتا ئەمڕۆکە [ساڵی ١٩٩٢]، هەرە ڕۆڵی ناوەندیان لە هەموو بڕیاردانە سیاسیەکاندا گێراوە. ساڵی ١٩٣٦ ساڵێکی گەورەی سەرکەوتن بوو بۆ سۆسیالدیموکراتەکان ـ زیاتر لە ٤٥٪ (چلوپێنج لە سەد) دەنگیان هێنا. لەو دەمەوە، بە بەردەوامیی لە چل ساڵدا، حوکمەتی سوێد لەلایەن سەرۆکوەزیرانێکی سۆسیالدیموکراتەوە بەڕێوە بردراوە. بەشێکی زۆری ئەو کاتە پارتی سۆسیالدیموکراتی کرێکاریی سوێد تەنا پارتێکی حوکمکار بوو. هەڵبژاردن لە دوای هەڵبژاردن سۆسیالدیموکراتەکان هەمیشە نێزیکەی نیوەی هەموو دەنگەکانیان وەدەست دەهێنا و هەندێك جاریش زیاتر لە نیوەش. ئەم دەستەڵاتگیریەی پارتی شتێکی دانسقەیە، نە هەر تەنها لە سوێد بەڵکو تەنانەت لە ناو وڵاتگەلی دیموکراتی جیهانیشدا.
لە ساڵانی ١٩٢٠ کاندا شتێکی زەحمەت بوو مرۆڤ بتوانێت گەشەیەکی ئاوا لەو شێوەیە ببینێت. چەسپاندنی مافی دەنگدانی گشتیی لە هیچ شوێنێك نەبوو بە مایەی ئەوەی پارتگەلی کرێکاریی هەمیشە هەر لەسەر حوکم بمێننەوە. لە سوێد، هەروەکوو لە شوێنگەلی دیکەش، سۆسیالدیموکراتەکان تەنها دەیانتوانی وەك بەشێك لە هاوپەیمانیەکی ناسك (قابیلی شکان) یان وەکوو حوکمەتێکی کەمینەی بێهێز حوکم بکەن. ساڵی ١٩٢٠ و ١٩٢٨ سۆسیالدیموکراتەکان لە هەڵبژاردنی پارلەماندا سەرنەکەوتن. بزووتنەوەی کرێکاریی بەش بەش و هاوکاتیش نادڵنیا بوو کە کام ڕێگایە هەڵبژێرێت.

---

[1] ناوی کتێبەکە لە ڕاستیدا دەبێت بە "لە هەڵبژاردەی قەزاخ بوونەوە بەرەو سازان". قەزاخەکان ئەو نەتەوەیەن لە ڕووسیا کە بە جەنگ و بە سەربازیی کردن بە ناوبانگن. من بە پێویستم زانی ئەو ناوە بەم شێوەیە بگۆڕم کە پێم وایە باشتریشە و ماناکەیشی ناگۆڕێت. "لە سەنگەرگیریەوە بەرەو سازان"
Från kosackval till kohandel, SAP:s väg till makten, Bengt Schiillerqxist. Kristinastads Boktryckeri AB, Kristinastad 1992. Kapitel 1. Socialdemokraternas politiska genombrott som forskningsproblem لاپەڕە ١٥

[2] "ڕێککەوتننامەی نەهێشتنی قەیران krisuppgörelsen" ئەو ڕێککەوتننامەیەیە کە لە ١٩٣٣/٤/٧ دا وەزیری ئابووریی پارتی سۆسیالدیموکراتی کرێکاریی سوێد، ئێرنست ڤیگفۆرس Ernst Wigforss و سێ کەسایەتی سەر بە کۆمەڵەی جووتیاران لەسەر ئەوە ڕێك دەکەون کە کۆتایی بە نەیاریی بهێنن و بکەنە قۆناخی ڕێککەوتن و هاوکارییەوە. تاگە ئێرلاندەر Tage Erlander لە بیرەوەریەکانی خۆیدا دەنووسێت "ئەو کاتە تێگەیشتین کە بەرژەوەندیی هاوبەش لە نێوان کرێکاران و جووتیاراندا هەیە... سەدان هەزار جووتیار هەن بۆیان دەرکەوت کە پێوەندیەك هەیە لە نێوان خراپی داهاتی ئەوان و کەمهێزیی کڕینی بێکاراندا".

لە ساڵانی ١٩٣٠ کاندا لە ئورووپا خەتی گەشەی جیاواز پەیدا بوو. لە زۆر شوێن پارتگەلی فاشیستیی هاتنە سەر حوکم و لە بزووتنەوەی کرێکارییان دا. لە هەندێك شوێنی دیکە پارتگەلی کرێکاریی بە شێوەی خۆیان بەردەوام بوون، بێ ئەوەی بتوانن حوکمەتی خۆگر و بەهێز دابمەزرێنن. بەڵام سۆسیالدیموکراتیی سکاندیناڤیا لەو دەبەیەدا هەموو گورزەکانی خۆی وەشاند. سۆسیالدیموکراتەکان بوون بە پارتی سەرەکیی ناو پارلەمان، توانیان ڕێککەوتننامەی گەورە ڕێك بخەن و بە پێی پێوەندیەکانی ئەو دەمیش حوکمەتی بەهێز دابمەزرێنن.
چارەسەری پارتگەلی سۆسیالدیموکراتی سکاندیناڤیا بۆ بزووتنەوەی کرێکاریی لە قەیرانی نێوان ساڵانی جەنگدا بوو بە پێشنموونەیەك بۆ گەلێك لە سۆسیالیستانی وڵاتانی دیکە. "مۆدێلی سوێدی" بە نموونەیەکی دانسقە و کاملی ڕێگای سێهەم دادەنرێت، لە نێوان ئابووریی پلانبۆکراو و بازاڕی ئازاددا. لێتوێژینەوەکەی ئەم دوکتۆرانامەیە سەبارەت بە سەرکەوتنی پارتی سۆسیالدیموکراتی کرێکاریی سوێدە وەك پارتێکی حوکمەتدار. چۆن پارتی سۆسیالدیموکراتی کرێکاریی سوێد گەیشتە" کامڵبوونی حوکمەتداریی"، ڕێگای گەیشتن بە دەستەڵات چۆن ڕۆیی؟

٢. **ڕووانگە لە ئەدەب** [ـی پێوەست بە سۆسیالدیموکراتیی]
دۆخی هێزداریی سۆسیالدیموکراتەکان دیاردەیەکی مێژوویە کە نێونەتەوەییانە لێی دەڕووانرێت. لەگەڵ ئەوەشدا پرسی سەبارەت بە سەرهەڵدانی سەردەمی سۆسیالدیموکراتیی لە لێتوێژینەوەی مێژوویی سوێدیدا نەبووەتە جێی سەرنج. وەڵامی بەدیقەت لەلایەن سیاسەتناس و کۆمەڵناسی وەکوو هێربەرت تینگستن Herbert Tingsten و لەیف لەڤین Leif Lewin و ڤاڵتەر کۆرپی Walter Korpi و یۆران سەربۆرن Göran Therborn ـەوە دراونەتەوە. گیروگرفتی پرینی قۆناخ لە سەردەمی سەرەتادا بووە بە جێی ئارەزووی لێتوێژینەوە لە ناو ڕیزی مێژووناساندا. بەڵام پرینی قۆناخی سوێدیی، بە سەرئەنجامەوە لەسەر جیهانیش، نەبووە بە ئەرکێکی لێتوێژینەوەی ناوەندگیر. ئەو پرسیارە بە دەگمەن وەکوو خاڵێکی دەستپێك لە لێتوێژینەوەیەکدا وەك گیروگرفتێکی ئەزموونیی کۆنکرێت کراوە. شتی وا چۆن دەبێت؟

نەریتکانی بزووتنەوەکە
لە ناو ماوەیەکی دوورودرێژدا نووسینەوەی مێژوو سەبارەت بە دوو شاخەی بزووتنەوەی کرێکاریی بوو، کە بە پلەی یەك ڕوو بە بازنەیەکی خوێندەواری چالاکی سیاسیی بوو. هەردوو ئەم شاخەیە لە لایەن نووسەرانێکەوە دەناسێنرا کە خۆیان لە ناو ئاراستەگەلی بزووتنەوەی کرێکارییدا دەدۆزیەوە. نەریتێکی سۆسیالدیموکراتیی، و دانەیەکی کۆمۆنیستیی هەبوو.
ئەم نەریتە مێژوویە سیاسیانە درێژە و بەردەوامیی زانستیی خۆیان هەبوو. سنوورێکی تیژ لە نێوان ئەدەبی بزووتنەوەکە، زانستی گشتیی و لێتوێژینەوەی ئەکادیمیدا نەبوو.
تەنانەت لە ناو ئەوەشدا کە زیاتر ئەدەبی زانستیی بوو ڕیزێك هەڵوێست هەبوون، کە بە بیر و هەڵوێستی سیاسیی ڕەنگ دەکران. نووسینەوەی مێژوو دەچووە ناو بازنەی بەرهەمهێنانی ئایدیۆلۆژیی بزووتنەوەی کرێکارییەوە. هەندێك پرسیار هەرگیز لێیان نەدەکۆڵرایەوە. هەندێك چەمك بەگیروگرفت نەدەکران و تاووتوێ نەدەکران. بەشی زۆر زنیاری سەبارەت بە بزووتنەوەی کرێکاریی لە بەرهەمەکانیدا هەبوو، لە زوونێکی بۆردا لە نێوان ئایدیۆلۆژیی سیاسیی و زانستدا.
لە ناو هەردوو ئاراستەکەدا گەشبینیەکی گەورە بۆ گەشە هەبوو، نێزیکەی لە ئاستی پێوابوونێکی مێتافیزیکیدا سەبارەت بە هەبوونی ئەرکێکی مێژوویی. ئەم ڕووانگانە لە نەریتێکی سۆسیالیستیی هاوبەشەوە سەرچاوەیان دەگرت. بزووتنەوەی سۆسیالیستیی لە ناو سەردەمێکدا سەری هەڵدا کە بیری پێشکەوتنخوازیی و گەشبینیی گەشەکردن بڵاوبووبوونەوە. سۆسیالیستەکان خۆیان بەست بە بیری پێشکەوتنخوازییەوە. بزووتنەوەی هەر لایەك ئەرکێکی مێژوویی لەسەر شان بوو، کە بۆ ئەوە هاتبوو سۆسیالیزم بهێنێتە دی.
لە نەریتە سۆسیالدیموکراتەکەدا "سۆسیالدیموکراتیی" بوو بە سوبجێکتە (خودە) مێژوویەکە و "ماڵی گەل Folkhem" یشی مۆرکی ئامانجی پێوە نرا. لە کارگەلی بیرەوەریی و پیاداهەڵداندا دروشمی "ئێمە چۆن وڵاتمان ئاوەدانکردەوە" دەبینرێت. بەڵام هەروەها لەو ئەدەبەشدا کە بۆ جەماوەرێکی زانستیی دەنووسرا بە زۆریی بێتواناییەك هەبوو کە نەدەتوانرا خۆ لە هەڵوێستی ڕەنگاورەنگی ئایدیۆلۆژیانە دووربگیردرێت. چەمگی گرینگی وەکوو "سۆسیالدیموکرات" و "هاوکاریی سەندیکایی ـ سیاسیی" ڕەخنەگرانە تاوتوێ نەکرا. بەو شێوەیە مێژووەکە بوو بە مێژووی لەلایەن "براوەوە" نووسراو، لەوێدا ڕێگای سۆسیالدیموکراتیی و شکۆفەکردنەکە (سەرکەوتنەکان) وەك سرووشتیی و پێویست دەخرایە بەردەست، کە لێکدانەوەیەکی "گەشەی بە پلە" (ئیڤۆلیوسیۆنیانە Evolutionistist) بوو. نموونەی خوێندن لەم جۆرە نەریتەدا کتێبەکەی یۆرگن ڤێستەرتهۆڵ Jörgen Westersthåls ـ ـە سەبارەت بە بزووتنەوەی سەندیکایی و لۆتا گرۆنینگ

Lotta Gröning سەبارەت بە گەشەی ئۆرگانیی پارتی سۆسیالدیموکراتی کرێکاریی سوێدیی. تەنانەت لە ناو ئەدەبی نێونەتەوەییشدا ئاراستەیەك هەیە کە کار و کردەی سەندیکایی بە پرۆسەیەکی سرووشتیی فێربوون دادەنرێت، بە خۆگونجاندنێکی ئاقڵانە و تا ڕادایەك بێ کێشە لەگەڵ "گەشەکەدا".
لە دکتۆرانامەکەمدا لە چەندین دەرفەتدا ئەم جۆرە لێکدانەوە "سرووشتیانە" و "گەشەی بە پلە" یە شەن و کەو دەکەم و ئاماژە بە کێشەی دووپاتبوو لە ناو بزووتنەوەی کرێکارییدا دەکەم کە چۆن لە واقیع تێبگەیرێت و کامە ستراتیژیی هەڵبژێردرێت.
نووسینی مێژووی مارکسیست – کۆمۆنیستیی پێی وابوو کە ڕێگای ڕووەو کۆمەڵگای باش، [واتا] کۆمەڵگای چینی کرێکار، هێشتا پێی نەگەیشتراوە. ئەو گۆرانکاریانەی لە ساڵانی ٣٠ کاندا ڕوویاندا [بە ڕای ئەمان] "سۆسیالیستی" نەبوون. شیکردنەوە و هەڵسەنگاندنی مێژووی ساڵانی ١٩٠٠ لە ئیتوپیایەکی کۆمەڵگاییەوە سەرچاوەی دەگرت، شێوازی بەرهەمهێنانی سۆسیالیستیی.
لەم نەریتەیاندا "چینی کرێکار" و "بەرژەوەندی چینی کرێکار" ڕۆڵی سوبجێکتی مێژوویان پێ دراوە. سیاسەتی سۆسیالدیموکراتیی وەکوو دەرپرینێکی ئەم بەرژەوەندییە نەدەبینرا.
ئەرکێکی گرینگی لێتوێژینەوە بۆ مارکسیستەکان بوو بەوەی تێبگەن ئەم مەسەلەیە چۆن هەڵەی تێ کەوت، بۆچی چینی کرێکار وای لێهات کە لەلایەن "ڕیفۆرمیستگەلەوە" بەڕێوە ببردرێن، نەك لە لایەن "شۆرشگێرانەوە". لەبەرئەوە سەرنج خرایە سەر ئەوی لە ناو چینی کرێکاردا بە شکۆفەی ڕیفۆرمیزم دادەنرا. لە جیاتی ئەوەی سەرنج بخردرێتە سەر سەرکەوتنی سۆسیالدیموکراتیی لە سیاسەتی سوێدیدا. وا دانرا کە ڕیفۆرمیزم لە کۆمەڵگایەکی چینایەتیی هەمیشە ماودا بوویێت بە هۆی ئاوێتەکردنێك.
سیپۆ هێمتلێ Seppo Hemtilä ڕیفۆرمیزمی بە پەیدابوونی ئەریستۆکراتیەکی کرێکاریی ڕوون دەکردەوە، هاوکات کە سونە سونەسۆن Sune Sunneson تیئۆریەکی دەوڵەت دۆستانەی ئەڵمانیی هەبوو و پێی وایە شکۆفەی ڕیفۆرمیزم سەرئەنجامی "ناوەفاداریی" و "پەتای برژوازیی" سەرۆکە کرێکاریەکانە.
ئۆێستباری Östberg پێی وایە کە لە ناو سەردەمێکدا، کەمێك پێش ڕوودانی جەنگی جیهانیی یەکەم ئاوێتەبوون [لەگەڵ بەری ڕاست] و بە برژوازیکردنی بزووتنەوەی کرێکاریی بەتایبەتی خێرا ڕووی دەدا.
چەمکی ڕیفۆرمیستیی لە نەریتی مارکسیستیانەدا هەمان لاوازیی تێدایە کە چەمکی "سۆسیالدیموکراتیی" ـ ش لە نەریتی گەشەی بە پلەی سۆسیالدیموکراتیانەدا هەیەتی. [لە هەموو ئەمانەدا] ئێمە ئامرازی باشمان بۆ جیاکردنەوەی جۆری جیاوازی "ڕیفۆرمیزم" (سۆسیالدیموکراتیی) لە یەکتر دەست ناکەوێت.
لێتوێژەری نێزیك بە سۆسیالدیموکراتیی بە زۆریی لە نەریتێکی ئەزموونگەریی بەهێزدا کاریان دەکرد، هاوکات زۆر مارکسیست هەوڵیان دا پرسیارە مێژوویەکان بە ڕێگایەکی تیئۆریی وەڵام بدەنەوە. بیرێکی وا هەبوو کە ئەگەر مرۆڤ لە ڕووانگەی شیکردنەوەی ڕێساگەلی گەشەی کۆمەڵگاوە پێ هەڵبگرێت دەتوانێت نەك هەر نووسینەوەیەکی زانستیانەی مێژوو بساختارێنێت، بەڵکو هەروەها سیاسەتێکی زانستیانەش. ئیتوپیای کۆمەڵگا لەگەڵ ئومێدگەلی ئیتوپیانەی زانستیانە لێك درا.
چیدی ئەم پرۆژە زانستییە بە گشتیی وازی لێهێنراوە. دەرکەوت لە تیئۆری و پراکتیکیشدا زەحمەتە کە سەرخان و بنخان پێکەوە ببەسترێنەوە، واتا شیکردنەوەی ئابووریی و سیاسەتی پراکتیك.
ئەم سەرنەکەوتنە بەشێکی دەگەڕێتەوە بۆ شێوەی لێکدانەوەی "بەرژەوەندی چینی کرێکار".
بەرژەوەندی چینی کرێکار بە زۆریی ناڕۆشن و لێڵە، و بە دەگمەنیش نییە کە ڕاستەوخۆ مەنتیقیانە دژ بەیەك بن. ناتوانرێت هاوکات هەموویان پێکەوە گرێ بدرێن. ڕێکخراوگەل، سەندیکایی و سیاسیی، بە هیچ شێوەیەك ناتوانن لە مانایەکی ساکاردا بەرژەوەندیەکان "گرێ بدەن" و چینەکە "بەهێز" بکەن. لە جیاتی ئەوە مەسەلەکە سەبارەت بەوەیە لە نێوان ئەو بەرژەوەندیە جیاوازانەدا چی بکرێت.
ڕێکخراوگەلەکان ڕۆڵێکی گرینگیان لەم دۆخە هەڵبژاردنە ستراتیژیانەدا هەیە. کلاس ئۆمارك Klas Åmark ئەو هەڵبژاردنە ستراتیژیانەی خوێندووە کە سەندیکاکان و خاوەنکارەکان هەڵیانبژاردووە. ئەو پێی وایە کە پێوەرە مارکسیستیە کۆنەکان خۆگر نیین چونکە تەنها زەمینە بە هەڵبژاردەیەکی ستراتیژیی سەندیکایی دەدەن، [واتا] ستراتیژیەکی هەڵمەتی چینایەتی. ئۆمارك مەبەستی ئەوەیە کە کرێکاران (هەروەکوو خاوەنکاران) دەتوانن ستراتیژیی خۆیان بە شێوەیەك دابرێژن بە پێی جۆرێکی دیکە لە ئەقڵانێتی [واتا] بە قەولی ماکس وێبەر Max Weber، کۆمەڵگاناس و مێژووناسی ئەڵمانی، بە پێی – "حیسابێکی درێژخایان".
ئۆمارك دەڵێت هیچ بناخەیەکی زانستیی نییە پێ دابگرێت کە ئەم خەتی کارە زیاتر لە بەرژەوەندی کرێکاراندایە وەك لە خەتێکی دیکەی کار. دەرئەنجام و ("بەرژەوەندیی") هەڵبژاردەی ستراتیژیی جیاواز بە پلەیەکی بەرفراوان پێوەستە بەوەوە کە بەرەی دژ چی دەکات، [و] لایەنەکان پێکەوە دەگەنە چی.
لە لای ئۆمارك هەڵبژاردە ستراتیژیەکان بەرسنوور دەرکردرێن بۆ خەبات لە بازاڕی کاردا. بەڵام چەمکەکە مەودایەکی بەرفراوانتر دەگرێتەوە. شیکردنەوەی ستراتیژیی جیاواز ڕۆڵێکی مەزن دەگێرێت لە

لێتوێژینەوەی مۆدێرنی ڕێکخراودا. چەمکی ستراتیژیی ئامرازێکی یارمەتیدەرە بۆ ناسینەوەی ئەڵتەرناتیڤی کاری درێژخایان. ڕۆڵف توشتنداڵ Rolf Torstendahl لە کتێبێکی نوێدا سەبارەت بە بیروکراسیی چوار جۆر لە ستراتیژیی ڕێکخراو دەناسێتەوە: یەك دانەی سیاسیی، یەك دانەی وابەستە بە چینایەتی، یەك دانەی پسپۆڕ و ستراتیژیەکی جنسگەرا. لە دکتۆرانامەکەدا سەرهەڵدانی ستراتیژیی جیاواز بۆ هاوکاریی سەندیکایی ـ سیاسیی مەیدانێکی لێتوێژینەوەی گرینگ پێك دەهێنێت.

لە سوێدیەوە بۆ کوردی
ڕێبوار ڕەشید
٢٠٠٨/٦/٢٩

درێژەی هەیە